

Registered at the General Post-Office for transmission abroad.

ԵՐԿՐԱԳՈՒՄ

ԼՐԱԳԻՐ ՄԱՆՁԵՍՏԵՐԻ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏՆԱԿԱՆ, ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ :

Հրատարակիչն է Կոստանտնուպոլիս Սարգիս Աղայ Մ. Հիսարեանի սենեակին ի Ղալաթա . — Իզմիր Մարկոսեան Յակոբ Աղայի սենեակին . — Հայկա Յովհաննէս Աղայ Քիւրքճեանովի սենեակին . — Սուրբ Երուսաղէմ Արժանապատիւ Եսայի Վարդապետի սենեակին .

— Աղբթանդրիա (Եգիպտոս) Տէր Գասպարեան Ղազարոս Աղայի սենեակին . — Կալիթա Սրբակրօն Աւագ քահանայ Տէր Յովհաննէս Խոսէկեանի և Սպարի սենեակին . — Բաթնալիս Պ. Մանուկ Որդանանեանի սենեակին . — Լոնդոն Աղայ Մարտիրոսի սենեակին . — Փարիս Աղայ Պօղոս Սրբաճեանի սենեակին : Առ այժմ ուղղորդեն կրնան վերոյգրեալ սենեակաց մէկէն ստանալ մինչև որ յատուկ դորձակալներ հաստատուին քաղաքացի և քնթերցատէր քաղաքներ :

M. le Chevalier K. Vardapete Shahnazariantz,
151, Rumpfod. Street, Manchester, (Angleterre.)

Տարեկան գինն հարկերէն շահաւոր գործարարի . — Երկուսն Անգլիայէն . — Ֆրանսայէն . — Գերմանիայէն . — Եւրոպայէն . — 25 ֆ.

— Այն քիւրդերէն զորք գործարարի շահաւոր աստուղի :

Վերայ է :

— Վերայ տարեկան 13 ֆ.

— Եւրոպայէն 7 ֆ.

— Մէկ Եւրոպայէն և Մանուկ 5 ֆ.

— Եւրոպայէն 7 ֆ.

— Բաթնալիս քիւրդերէն աստուղի և աստուղի . — Եւրոպայէն 7 ֆ.

Ստորագրութեան տեղիքն են Կոստանտնուպոլիս Սարգիս Աղայ Մ. Հիսարեանի սենեակին ի Ղալաթա . — Իզմիր Մարկոսեան Յակոբ Աղայի սենեակին . — Հայկա Յովհաննէս Աղայ Քիւրքճեանովի սենեակին . — Սուրբ Երուսաղէմ Արժանապատիւ Եսայի Վարդապետի սենեակին . — Աղբթանդրիա (Եգիպտոս) Տէր Գասպարեան Ղազարոս Աղայի սենեակին . — Կալիթա Սրբակրօն Աւագ քահանայ Տէր Յովհաննէս Խոսէկեանի և Սպարի սենեակին . — Բաթնալիս Պ. Մանուկ Որդանանեանի սենեակին . — Լոնդոն Աղայ Մարտիրոսի սենեակին . — Փարիս Աղայ Պօղոս Սրբաճեանի սենեակին : Առ այժմ ուղղորդեն կրնան վերոյգրեալ սենեակաց մէկէն ստանալ մինչև որ յատուկ դորձակալներ հաստատուին քաղաքացի և քնթերցատէր քաղաքներ :

ԲԱՎԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ԹԻՒՆ :

Տէր Քաղաքացի Իրաւաւոր Անգլիայ
— Հայաստան Զայաստան Բաթնալիս
— Բաթնալիս Կարպիս Չեռնովի Մարտիրոս
— Խոսէկեան Զայաստան Սրբապետ Տարեկան
Տէր Քաղաքացի Անգլիայ

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԹԻՒՆ :

Լոնդոնի Խորհրդակցութիւնն, մէկ և կէս ամիս դալթ ի դալթ տեւելն յետոյ, անցեալ կիրակի օրն դոյուպեյալ ի մեծ արախտութիւն Անգլիայ թէնամիներուն և ի մեծ նաւաստութիւն Պալմերստոն-Ուլըի արքունիքին : Գերմանիա, Անգլիայ Խորհրդարաններու պատուիրակներ վիճակն տեսնելով, Գերմանիա չէզոք Տէրութեանց, մանաւանդ Ֆրանսայի անտարբերութեան և Ռուսիոյ առ ինքն ունեցած դարտոր սերտ բարեկամութեան վերայ վստահանալով, Անգլիոյ ամեն առաջարկութիւնն, խորհուրդ, խրատ և սպասանակք մերժեց : և Անգլիա, որ երբեմն Ֆրանսա մինչև վերա-Կրիզիս առջև տանելով հոն մինակ ձգեց և դարձաւ, այսօր հինաւորաց Անգլիան իր անցեալ և արդի քաղաքականութեան պատգմ լիովին

կթեց, ինքնին մինակ մնալով բոլոր Եւրոպայի մէջ, առանց բարեկամի եւ առանց դաշնակցի . ուստի Խորհրդակցութեան վերջին օրերն մօտենալով, երբ որ տեսաւ Անգլիա թէ իր ամեն ջանքն պարտալի պիտի ելլէ՝ ջանաց Ֆրանսայի կամ գէթ Ռուսիոյ հետ զինակցութիւն հաստատել Գերմանիոյ դէմ և այնպէս պատերազմի ասպարէզին իջնել . և երբ, այս ալ ասպարէզին եղաւ, այնուհետեւ տեւ դարձեալ պատերազմեալ քառակակ պատճառ լուսնեակն քարոզեց մինչև որ Գերմանացիք Կոփենհագի դռան չմօտենան կամ թէ Գամմարգի արքան գերութեան վտանգի մէջ չլինայ . վասն զի այն ատեն միայն Պալմերստոն-Ուլը կ'իստատանան Քրիստիէն թագաւորին օգնել, այն ալ, Աստուած զիտէ թէ, ինչպէս :

Կոմս Ուլը Լորդերու Խորհրդարանին եւ ըրդ Պալմերստոն Հասարակաց Խորհրդարանին հաղորդեցին երէկ Խորհրդակցութեան ամեն թուղթերն եւ արձանագրութիւններն եւ բերաւ նայի կարեւոր բացատրութիւններ առին, որոցմէ կերկի թէ Անգլիա դեռ կուզէ պատերազմի ընթացքն զիտել : Լորդ Պալմերստոն Կապուէտն Գ. Կայսեր իրաւախօհութիւնն չընդունելու յանձնարան առնել Գամմարգի վերայ նետեց քան թէ Գերմանիոյ : Այնուհետեւ Պ. Գիսպայէլին Հասարակաց եւ կոմ Գերբին Բարձր Խորհրդարանն ներուն մէջ խտիւ պախարակեցին Պալմերստոն ներս թաւած քաղաքականութիւնն, այնպէս որ, հաւանականաբար, ասպաղաց նիստերէն

մէկուն մէջ, արբունեաց կացութեան խնդիրն խաղաղութեան կամ պատերազմի խնդրոյն յաւթէ պիտի :

— Մի և նոյն ատեն, մինչդեռ Անգլիոյ Խորհրդարաններուն մէջ բանակիւններն կոկսէին, իսկական կռիւն ալ Ալքէն կղզիի եզերաց վերայ սկսաւ Գերմանացեոյ և Գաներու մէջ : Այս ետրի տէրութիւնս վերստին Գերմանիոյ, Շվեդ վիզի և Հոլլանտի նաւահանգիստներն սլաշարեց չէզոք տէրութեանց նաւերուն հետամալու 20 օր միջոց տալով :

— Գամմարգի Ռիգարապոն քաջուցեալ, ուր Քրիստիէն թ. աղղու մէկ ատենաբանութիւն ըրաւ, արժանի Գաներու զիւլաղնութեանն, այլ ոչ այն ակնկալութեանն, զոր տակաւին ունի իր դաշնակցի վերայ :

— Վիրտեմբերգի պատկառելի թագաւորն, որ Եւրոպայի ամեն թագաւորներէն ծերագոյն էր, առ Աստուած փոխեցաւ ի մեծ վիշտ իր հպատակներուն : Հանգուցեղ կտակն 1844 թուին գըրուած է, ուր կըտէ թէ Գերմանիոյ միութեան, անկախութեան և անդաճութեան համար ապրեցաւ և կարտուրէ որ իր յուղարկաւորութիւնն առանց հանդիսի ըլլայ բոլորովին : Անոր ժառանգն Քալ իր աթոռն ելլելով հրամարակաւ խոտապաւ թողալըն թէ Սահմանադրութիւնն անրոնարարելի պիտի սլաճէ :

— Մերսիկայի Կայսր Մաքսիմիլիէն և Կայսրուհին Մայիսի 29ին Վերա-Կրիզ հոսան ողջ առողջ,

ուրի ձայն 101 թնդանթից չբեղապէս ընդուն-
ուեցան : Քաղաքական տեսչութիւնն ներկայա-
ցուց Նոյնի վեհափառութեանց քաղքի բանա-
լիներն : Ապա մեկնեցան որ երթան Կորդովա
քնանան : Նոյն ամսոյ 30ին Օրիդարա գնալու
են, ուր 2 օր անցունելու են . ապա 3 օր ալ
Փիւլերլա մնալու են : Վերջապէս, Յունիսի
10ին Մեքսիկո մայրաքաղաքն մտնելու են ամե-
նայն փառաւորութեամբ, այսինքն, Ֆրանսայի
զօրաց հոն մտնելու տարեդարձի օրն :

Ի Տ Ա Լ Ի Ա

Սրբազան Պապն իր ամբողջութեան տարե-
դարձի օրն (Յունիսի 17ին) ընկալաւ այլ և այլ
տէրութեանց երեսփոխաններն, որք իրենց յար-
գանքն և բարեմակութիւններն մատուցին անոր :
Պապն Մէյէնդօրֆ միայն, Ռուսաց զեսպա-
նատան ատենադպիրն, Վատիկանի պալատին
մէջ չբերեցաւ, որ, ինչպէս կհաստատուեն, իր
կառավարութենէն հրաման ընդունելէր որ այն
օրն ելլէ յատկապէս և Հռոմաց փողոցներու մէջ
ձեմէ որպէս զի չկարծեն թէ Պապին շնորհաւորու-
թեան չերթալու պատճառն հիւանդութիւն կամ
այլ պատահար ըլլայ :

Կարծուէր թէ Ս. Պապն իր գահակալութեան
տարեդարձի ատթիւ բաղաբական բանտարեցալ-
ներուն ամենաթողութիւն շնորհէ . սակայն ամե-
նու ակնկալութիւնն ի դերեւ ելաւ : Վենանզի
Գօստիի դատին պատճառաւ դատապարտուած
ներէն մէկ քանիի պատժոյ ժամանակն 6 ամիս
կարճեցուցին : Ասոր ներհակ, նոր կարանաւորու-
թիւններ կըարունակուին, մանաւանդ իտալիոյ
Սահմանադրութեան տարեդարձն Հռոմ տօնելուն
համար, այնպէս որ մէկ ամսուան մէջ, Ռէգիլա
թաղին մէջ միայն 100էն աւելի լանձինք բռնը-
ուեցան :

Ա Ն Գ Լ Ի Ա

Անգլիոյ բաղաբականութիւնն բոլորովին խա-
լաղասիրական է : Ասոյգ է որ, Լոնդոնի ար-
բունիքն, նախադուշակել կտայ թէ իր դիտողա-
կան վիճակն կրնայ ելլել եթէ Դանմարգաց
կղզիներն, եթէ Կոփենհագ կամ եթէ արքայի
անձն վտանգի հանդիպին. սակայն այս ամենա շատ
ջուր կվերցնեն և լորդ Պալմերստոնի յառաջ
բերած պատերազմի պատճառն տեղի ունենալէն
յառաջ, Դանմարգ Յուդլանդի մէջ անդարմա-
նելի կորստաներ պիտի կրէ :

Դանմարգի ծովային կարողութիւնն բոլոր
Գերմանիոյ դէմ կուտելու և Պրուսիացւոյ զօրքի
կղզիներն անցնելն խափանելու ձեռնհաս է :
Հետեւորար Անգլիա այս հեռաւոր դիպուածիս
համար միջամտութիւն խոստանալով մեծ ծա-
սայութիւն չընէր անոր . վասն զի Յուդլանդ
ինքնին թերակղզի է, և այնչափ կարեւոր, որչափ

կարեւոր են Ֆիոնի եւ Ալան, որոց եթէ Գեր-
մանացիք տիրեն՝ Դանմարգի բոլոր տէրութիւնն
այնուհետեւ Բալտիկ ծովու բանի մի կղզիներու
մէջ ամփոփուելով, ամենածանր հետեւանաց
ենթակայ կըլլայ : Սակայն հարկ չկայ այսչափ
ճշգրտութիւն պահանջել Մեծին Բրիտանիոյ քա-
ղաքականութենէն : Այս դժբախտ պատերազմիս
սկիզբէն ի վեր, Անգլիոյ իրական վիճակն բռնա-
դատեց զինքն իր պաշտօնական բաղաբականու-
թեան տրամաբանութեան առջնէն ետ ետ խա-
ղալ : Անոր յայտարարութեանց հաւաքողներն
կկարծէին թէ Շեզվիլի արշաւանքն պատերազմի
պատճառ պիտի սեպուի . ապա Յուդլանդի ար-
շաւանքն, ապա անոր այլ եւ այլ դասաւորու-
թեանց մերժումն, իսկ այսօր այն ատեն կիսու-
տանայ կռուի մէջ մտնել եթէ Կոփենհագ պա-
լատի կամ թէ Քրիստիեն թագաւորն գերի
երթայ :

Այս ամենա ոչ այլ ինչ կնշանակեն բայց միայն
թէ Անգլիա չկամեր եւ կարող չէ պատերազմել
եւ թէ ամեն կարելի միջոցներ գործածէ պիտի
կուռէ խռատիւրու, զոր չկրցաւ ոչ արգիլել, ոչ
խաղաղել : Ստուգիւ գիտեմք որ Անգլիոյ ժողո-
վուրդն պատերազմ չուզեր, որոյ շահերու զօրա-
ւոր ձայնն ամեն պատերազմատէր հակամիտու-
թեանց կիշխէ . եւ Խորհրդարաններու հակառակ
կուսակցութեան ձայնն անգամ, որչափ ալ զօրա-
ւոր ըլլայ՝ չկրնար պատերազմ առաջարկել
առանց հասարակաց կարծիքն վշտացունելու :
Լոնդոնի երեւելի թերթերու ոճն տարակուսի տե-
ղիւ չթողուր ամենեւին այս մասին :

Ճ Ա Ն Ա Պ Ա Ր Հ ՈՐ ԴՈՒԹ Ի Ի Ն Ի
Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն

[Տէս քիւ 3 4 13 և 15.]

«Մեր յուզի ելանք Քեանկեալուներէն պա-
հակ առնելով մեզ հետ, որք երկրական Թաթար
ղինուոր են և առաջ Նախիջևանի Խաներուն
կծառայէին երկրի ապահովութեան համար. յետոյ
Ռուսաց պետութիւնն անոնց օգտակարութիւնն
ճանաչելով շարունակեց անոնց ծառայութիւնն :
Աղէկ ձիաւոր են անոնք և պարսիկ մանր, բայց կրա-
կոտ ձիեր կհեծնեն : Անոնց զէնքն է Ղարաբաղի
ղաշոյն (ղամա), որոյ փորակաւոր շեղքն ըստ
բաւարանին նման է Լէզկեաց դաշոյնին . ունին
նաեւ թուր և հրացան : Իրենց փամփոշտներն
(հրացանի) կրեն ծովու կողմի ոսկորէ շինուած
փողերու մէջ, որք Զէրքեզաց խաղիքներուն
նման են . այլ դասաւորեալ են բաց կանաչ կաշիէ
շինուած չարժուէն փամփոշտարանի մէջ, կամ
կուշտն ի վար կախուած են կամ կուրծքի վերայ
տեղաւորուած, Այս երկրական զինուորներս
ամիսն 6 ռուբլի (28 ֆրանկ) վարձ կառնուն ընդ
ամենն . և պարստական են իրեց զէնքն եւ երկվարն
հոգալ : Այսպիսի երկրի մէջ, ուր պատուական
պրուսներն ստատ են և բնակիչներն՝ սովաւա-
պէտ, այս գումարս բաւական է նաեւ մի ընտանիք
սպրեցունելու : »

«Մեր պահակն հեռիէն տեսնուելով՝ իբրեւ նշան
համարուեցաւ . այն պիւղերու բնակչացն, ընդ որս

անցնէինք պիտի : Անոնք խմբովին կվազէին
կուսական ողջունելու համար : Հետաքրքրական
բան էր տեսնել թէ ինչպէս Հայերն և Թաթար-
ներն կներկայանային իրենց տանուտէրերն առաջ-
նորդ ունենալով : Մեր կանգ կառնէինք գիւղերու
առջև : Ուլուխանլու, Իմամչալահ և Ղամարլու
Թաթարներ կրնակին : Հին և Նոր Ղամարլու
կէս մի Թաթարք, կէս մի Հայք կրնակին . և ընդ
ամենն 117 տուն են : Ղամարլուի միջէն փոքրիկ
գետ կանցնի, որ էր միակ ջուր, զոր տեսանք
մինչև Նրասխ : Տապն սաստիկ էր և ես հետա-
քըրքիր մէկ տեսարանի հանդիպեցայ : Սաղլիկ,
զով և սրնթայ ջուրն բաղնիք եղեր էր, որմէ
օգուտ կբաղէր մէկ ուղտ : Անոր տէրն զայն
մտցուցերէր գետին մէջ և նստեցուցեր . ջուրն
անոր կողերու մինչ կէսն կհասնէր : Անոր վերին
մասն և սապատողներն միայն բաց կմնային, զորս
ուղտապանն իր գոյղմն կտոյէր : Խեղացի անա-
սունն բոլորովին հանդիստ, երեւի թէ, ծայրագոյն
հաճութիւն կգգար այս եսկիւրեան գործողու-
թենէս : »

«Զօրավար Կոլլերակին ճարտասանութեան
ծիրք ունէր . նա տանուտէրերու հետ կիսուէր,
անոնց ընտանեաց, կենցաղավարութեան և ար-
տերու վերայ մանրամասն հարցմունք կընէր .
անոնց բերանացի գանգատներն կլսէր, զորս
երբեմն անդէն իսկ կորոշէր, եթէ արժանի էին
անցապաղ կատարման : Այսպէս, Ղամարլու,
ուր երկար ատեն չէ, որ Նեստորական Յռոմայ
գաղթականութիւն մի հաստատուած էր, նա կա-
րեւոր բոլոր միւսեց և առ ժամայն վճռեց : Հասարա-
կութիւնն մէկ կողմ հողի պէտք ունենալով իր
բազանայն ապրուստի համար, Թաթարներն տուէր-
էին զայն . այլ նոյն հողի տէրութեան տրուելիք
տարեկան հարկն, որ 25 ռուբլիէր, կարծեմ, դեռ չէր
վճարուած : Թաթարաց հասարակութիւնն իրենց
տանուտերաց բերնով կպահանջէր որ իրենք
աղատ մնան այն հողի հարկէն, զոր իրենք չէին
վայելեր : Տանուտէրերն և երէցն ներկայ էին :
Երկու կողմն լսելէն և գործն կատարելապէս պար-
զելէն յետոյ վճիռն դիւրին եղաւ . և գոհութեամբ
տեղեկացայ, որ յօգուտ գանգատաւորացն վճռուե-
ցաւ : Սմին իրի և Յոյն հասարակութիւնն պար-
տաւորեցաւ հատուցանել այնուհետեւ . նոյն հողի
հարկն : Ղամարլուի գեղերու մէկուն մէջ դար-
ձեալ գործ մի պատահեցաւ, որոյ վճիռն նոյնպէս
տրուեցաւ, որ Եւրոպայի անորոշ միացեալ դա-
տերուն աղէկ դաս կրնայ ըլլալ : Մէկ Թաթարի,
որ իր ծերութեանն վերստին ամուսնացեր էր,
որդւոյ մէջ վէճ ծագեր էր : Եղբարքն երկու
մօրերէ ծներ էին : Մէկն չափահաս էր : Միւսն՝
ոչ, և խնամակալի տակ : Հայրն տգիտ գոյլով
իր անդրանիկէն, զնա հեռացուցերէր իր կեն-
դանութեանն ամենեւին բան չտալով անոր : Անոր
մեռնելէն յետոյ, անդրանիկն մէկ ջրաղաց յա-
վառակերէր և իրեն սեպակաւանել կուզէր : Բոլոր
ժառանգութիւնն այն էր և պարտուց ալ տակ էր :
Անչափաս որդին կպահանջէր որ այն ջրաղացն
իրեն տրուի և իր կրտսեր եղբորն, որ տակաւին
տղայ էր : Զօրավարն երկու թշնամի եղբարց ուն-
կնդրութիւն մատոյց . զանոնք յորդորեց որ սիրով
լննցունեն մէջերնին այն վէճն, որ փաստարան-
ներու ձեռք կրնար երկար դատախաղութեան
փոխուիլ : Նա ունիղդութիւն մատոյց նոյնպէս
հոգարարձուին, հարցմունք ըրաւ տանուտեարցն .
իրիւ վկաներու և համոզեց երկու կողմն որ հաշ-

տարար ընտրեն : Պատանին իր հոգաբարձուն ընտրեց . անդրանիկն տանուտէրներէն մէկն . զօրավարն ալ իր կողմէն մէկ տեսուչ խաղաղարար կարգեց . ապա անոնց խրատ տուեց որ մէջերնուն միարանին եւ որոշումին խնայունեն իր վերադարձին :

« Այս բացօթեայ ունկնդրութիւններս , այս իրաւարարութիւններս ըստ արեւելեան սովորութեան , որք դիւրին են պարզ դիպուածոց մէջ , շատ յանկուցիչ տեսարանն էին : Երեկոյն որոշումն իմացայ , զոր կ'իւրթամ ըսել : Հաշտարարներն միաձայն հաւատարմաբար վճարէին որ յիշեալ ջրաղացն հաւատարմաբար բաժնուի երեք եղբարց մէջ . և պարտքն նոյնպէս վճարուի : Զօրավարն արձանագրեց որպէսզի անոր պաշտօնական եւ օրինական հաստատութիւն տայ :

« Իմաժալաճ գիւղն մէկ տեսարանի հանդիպեցայ , զոր չալտի մօտնամ : Տանուտէրներն պատուաւոր բնակչաց հետ հոն փութացեր էին : Զօրավարի հարցմանն « աղէ՞կ էք , խնդիր ունի՞ք » . այս պատասխանս լսեցի . « խառն Աստուծոյ՝ այժմ շահի պէս կապրիմք կայսեր օրինաց եւ անոր կառավարութեան պաշտպանութեան տակ : » — Այս խօսքին զօրավարն նախ պատասխանեց . ապա կապրին մէջ ոտքի ելլելով՝ գլուխն բացաւ եւ գեղեցիկ շարժումներով երկինքն ցոյց : Անոր կեցութեան եւ բացատրութիւնն գեղեցիկ էին . որոյ յիշատակն միշտ միտքս պահելուս : Ահաւասիկ այլ մի եւս գէտը , որ նոյն Իմաժալաճ անցաւ : Ղաշտին մէջ , որ այն ատեն տօթագին էր , շարուած գիւղերու երեւոյթն նախշուն էր . այլ տարականոն : Հեռիէն քանի՞ մի գեղեցիկ ծառեր կտեսնուէին , ինչպէս մէկ հովտի մէջ : Տուներ կ'իմտուէին և չէին տեսներ . բայց ճերմակ և պատշգամբաւոր որմերու տեղ խոտի դէգերու յարկեր կտեսնէին , որք ահաղին փեթակներու նման էին , և գեղեցիկ ծառոց յատուկագոյն կ'ընտանէին : Ոչ դռներ կային , ոչ պատուհաններ , այլ քանի մի ծակեր : Սակայն տեսածս տուներ էին . այլ տուներ բակերու մէջ գոցուած : Հետարբորութենէ զրդեալ՝ կամեցայ անոնցմէ մէկուն մէջ մտնել . և զօրավարի թարգմանի բերնովն հրաման խնդրեցի : Այն բնակարաններէն մէկուն մէջ մտայ : Տան տէրն տեսնէ՞ր ընտանի՞ խալի վերայ պարկեր էր , իրեն անկողնի վերայ : Մէկ այլ խալի ալ աղէկ ծեծուած գետնի վերայ փռուած , անոր կնկան անկողինն էր : Գետնին մէջ բոլորակ թոնիր մի կար , որ փայտեայ խուփ ունէր : Այն կիւններուն մէկուն մէջ կաւէ շինուած վառարան մի կար : Զորս ցից սիւներ տանիքն կրանէին (դամ Թաթարաց լեզուով) , ուր նոյնպէս բոլորակ ծակ մի կար , որ էր երգ և տանիքէն լոյս կառնուր : Մէկ պատուհան ալ որմին մէջ կար բաց տկան նման : Բամբակ (1) մանեղու մէկ ճախարակ (ջահրայ) անկիւնն դրուած էր : Պարկեշտ խոճթին մէջ կատարեալ մաքրութիւն կտիրէր , ուր կհանգչի գուլէ բարօրութիւն : Երկու անկողնի

մէջ տեղն նախնական օրորոց մի կար , (զոր Թաթարներն բէշիկ կըսեն և Հայերն՝ օրօրան) , որ խնամքով ծածկուած էր մէկ պատառով կաթնալեր մանկան պաշտպանութեան համար , զոր , անտարակոյս , իր մայրն թողերէր , որ և տեսի , բոլորովին չ'իմթուած , սեան ետևի կողմն կիսով չափ պահուած կիւնար . ուր , որպէս թէ , կուգէր իր ամօթն պարտկել . — սակայն անոր ամօթն էր յանդուղն օտարականի երևումն . ուստի փութացայ դուրս ելլել :

« Տան չորս կողմն ման եկած ատենս որպէսզի տեղեկանամ անոր տարականոն շինութեանն , չոր ցախերու խշիւն մի լսեցի , որ մէկ անկիւն դիզուած էր : Ի՞նչ պահուած էր այն ճիւղերու ետևն : — Կենդանի է՞ր արդեօք : — Արդարեւ մէկ այնպիսի ամենաաղնիւ եւ ամենադեղ արարած կար հոն — մէկ աղջիկ , զոր Թաթարներն գըզ կըսեն , որ հարկաւ նոյն ընտանիքէն էր : Խեղճ մանկամարդն յանկարծակիի գալով՝ առանց քօղի , հոն պահուէր էր եւ ճիւղերու միջէն յանդուղն կ'ըլտէր : Անոր մօտենալս աւելի անխոհեմ հետաքրքրութեան կարծիք տուեց անոր , քան որ ինչ իմ մտքէս կանցնէր : Յայնժամ խրտնելով թուաւ եւ անհետ եղաւ , գլուխն քիչ մի դէպ ի ինձ դարձնելով այնպէս , որ կարացի անոր մեծ , լայն եւ թուխ աչաց ձեւը փայլն եւ կանոնաւոր , կաթնագոյն երեսայ բարեգեղ գիծերն ի թուիչս նշմարել . անոր գլուխն սքանչելի էր եւ պայծառ խոյրով ծածկուած :

« Վերջին դաշտին մէջ կըպէինք , որ զմեզ կրածնէր դեռ Փոքր Արարատի ստորոտէն : Յանկարծ ընդարձակ գետ մի տեսի , որ էր Երասխն : Այն գետս , որ իր նախնի անունն պահէր , Փոքր Ասիայ մէջ կ'ըլտէր , Եփրատի ախանց մօտ , որոյ համբաւոյն ալ նախանձողն է : Կանցնի բարձր լեռանց գօտիներ , որք Ուստայ Հայաստանն Թրքաց Հայաստանէն կըտան 60-61 լոյնովեան աստիճանին տակ : Այս դաշտին մէջ կծաւալի , հաւասարապէս հեռի Արագածէն եւ Մասիսէն . կալտէ այս վերջին սարս . եւ կիջնայ ահագին խտորմամբ 40էն 39 լայնութեան աստիճանն դէպ ի արեւելեան հարաւ , մինչև Օրդուբատ . եւ նորէն կուղղուի ի 40 աստիճանն Ղաւրաղի դաշտին մէջ , ուր կ'միանայ Կուր գետին հետ , որ , անկէ բարեբախտագոյն գոլով , իր անունն կապէ մինչև Կասպից ծովն :

« Օրդուբատի մօտ Երասխի գնացքն կաստկանայ : Գետն զայրագինս հոն կ'ըլտուի սարերէն դուրս ելլելէն յառաջ , որք անոր ընթացքին հաւասարելով բարձր կ'աւանդուեն : Դիւրեւ գը Մոնգոլիոյ վսեմ ոճով նկարագրերէ Երասխի ելքն Հայաստանի հովիտէն , որ հաւանականաբար լինէր յառաջ , ուր գետն անոր հոսանք պատրաստեց , իրեն ճանապարհ բանալով այն տեղ , զոր Դիւրեւ իրաւամբ կ'ընչէ կաւաւ Երասխի :

« Մեր անցած դաշտին մէջ անոր ընթացքն արագ երեցաւ իր երկու ցած և ուղղաբերձ ախանց մէջ : Մեր յիշեալ գետն անցանք այն տեղ , զոր Գօնի Խաղախներն Նովրուզլի կըսեն , և որք կապէին հոն հաստատուած զօրաւոր լաւ տախայտն : Զուրի ցած ատենն էր . և գետի խորութիւնն մէկ սառէն և կէս միայն էր (տաան ոտը Անդլիստայց կամ չորս և կէս կանգուն) : Նախ յարկէն կերեւէր այն իրրեւ գնացկան պողտայ այն լեռին , որ գետնի վերայ ցցուէր էր : Այս

վայրկենիս մէջ Մասիսն իր բոլոր խորհրդական գեղեցկութեամբն մեզ երեցաւ : Դիտմամբ խորհրդական ըսի : Ստուգիւ , ցորեկ ատեն , սառն ժամու մէջ , իր տեսքն կ'իմտէ : Առաւօտուն , սովորաբար , մշուշ աղաւթ . եւ պապուն երկնից կապուտի վերայ պայծառ կերևի , ինչպէս որ երէկ տեսի : Ապա քօղով կծածկուի , և , որպէս թէ , խորհրդական պահներով կալատուի : Այս երեւոյթիս , որոյ մասին զօրավար Կոլլարսկինն ինձ զրուցերէր , բոլոր գեղեցկութիւնն տեսի այժմ : — Արդարեւ , Մասիսի շուրջն կային թեթեւ շողիներու , միմեանց՝ վերայ դասաւորեալ , որպէս թէ երեք գօտիներ , երեք թափանցիկ պսակներ , զորս արեւու ոսկեղօծ շողերն կծակէին մէկէն միւսն իջնելով :

« Հռչակաւոր տեղերու տեսքի մէջ , որք հին աշխարհի մեծամեծ յիշատակներն իյուշ կերեան . երևակայութիւնն դիւրաւ կ'ընտէ մերձաւորութիւններ և պատկերներ : Երբ Աստուածաշունչն մեզ կըսէ թէ Մովսէս , Պատուիրանաց տախտակներն ստանալէն յառաջ , Սինայ սարն կալթէր , կալտեկերացունէր որ Երայեցիներն բազմութեամբ նոյն լեռնն ոտքն դիզուած՝ կապանէին որ ինչ Օրէնադիրն բերէր պիտի անոնց սարի կատարէն : Սուրբ սարն , ուր Մարգարէն կաղթէր առ Աստուած , երևալով չէր արդեօք անոնց աչքին նախ բոլորովին ճառագայթաւոր , ինչպէս որ Մասիսն կերեւէր ինձ , եւ ապա կայծակներու եւ շանթերու մէջ անոնց ափշեալ տեսութենէն ծածկուեցաւ :

Մեր Արալի համանք , որ Խաղախներու վերջին կայանն է Ասիական Ռուսիոյ սահմանին վերայ . ուր զմեզ ընկալաւ զօրավար Կրեչաւտիտսկիի եղբայրն , որոյ դարձն ամեն վայրկեան կապասուէր , որ և գնացեր էր վերահասու ըլլալ զինուորաց շղթային : Թէ և երէկ անոր յատուկ մարդ ուղարկեցինք . այլ չ'ըլլաւ ժամանակին գալ : Արալը (որ 2,598 ոտք ծովի մակերևութէն բարձր է) , կրկին սարն ամենապարզ կերպիւ տեսանք : Մէկ բարձր հովիտ կրածնէ Մեծ Արաւտն Փոքր Արարատէն : Աման տօթագին շողերու առեն Խաղախներու ընդհանուր բանակն կհաստատուի հոն այնպիսի բարձր տեղ , ուր սաստիկ օդն եղանակին զովութեան մեծ զմայլումն կտայ : Այն հովտին մէջ ցցուած են մէկ խումբ ժայռեր , որ լեռան այս մասիս տեսքին սեպհական յատկութիւն կտայ : Այնէ երթալ յինք պիտի կրեշատիտսկի զօրավարին հետ ծիով ելլել Փոքր Արարատն , որ այն ատեն ձիւնէ աղաւթ էր մինչև իր կատարն . սակայն հարկ էր դռնէ Օգոստոսի վերջին ելլել . այն ատեն ալ ես դեռ Պիատիզօրսկի էի : Աստ և այլուր ըսի ինձ լուի թէ կ'ըսուած առիթն այլ ևս չ'գտնուիր :

Պիտի շարունակուի

ԲԱՄԲԱԿ

Բամբակի մշակութիւնն , Հիւսիսային Ամերիկայի պատերազմի բացուելէն յետոյ , Ասիայի և Ամերիկէի բարեխառն և ջերմաւառներու համար բարօրութեան կարեւոր խնդիր եղաւ : Երասխեան

(1) Բամբակի յիշու կամ 12 շիպրէն հոն 4 ֆրանց 80 ասետիսի կտախտի . կնիկներն անկէ տնտայ մի կտաւ (բէզ) կտրուեն , որոյ քօփն կամ 15 գազն (10 մետրի չափ) 2 ֆրանց , 40 ասետիս կտրուէ . մէկ շիպր ցորեկի ալիս 12-15 կօպէկ կտրուէ . ամենապատուաւրական խաղաղի շիպրէն 1-2 կօպէկ (4-8 ասետիս) :

դաշտն , չափ հին ատեններէ ի վեր , բամբակ կոշակէ , ինչպէս և բրինձ , որը , զժրախտաբար , երկուքն ալ , օր աւուր գէշնալով , 1835 թուին վերջին նիհարութեան հասեր էին : Քանի մի տարի յետոյ , Ռուսիոյ վաճառականութեան պաշտօնեայն Սմերկայէն և խաղաղականի կղզիներէն այլևայլ հունդեր բերել տալով և ժողովրդեան ցրուելով՝ այս երկու հունդերու մշակութիւնն նորէն սկսաւ , և երկրացոյ բարեկենդանութեան աղբիւրներէն մէկն եղաւ :

Բրնձի մշակութիւնն , թէ և իբրեւ ներքին սպառման և շահաւոր տուրեւտութեան նիւթ , մտադրութեան արժանի է . սակայն երկրացոյ զաւտ ճառած դող և տնեղ հիւանդութիւններովն փաստակար է հասարակաց առողջութեան , վասնզի ջուրի մէջ բուսներով , աճելով և հասունանալով , անոր յաքերուն մէջ կծնանին , կաճին և կռնունին միլիոնաւոր ժժմուք , և 36-40 տարեկան ջերմութեան տակ հոտելով՝ այնպէս օղն կապականեն , որ ոչ միայն մարդոց այլ և կենդանեաց անգամ մահաբեր կըլլան , որոյ փորձն մեր ինքնին միանգամայն աւելի առինք ամսօրեայ ժամանակով տեսնահար պարկելով :

Եթէ մեր եկեղեցականներն , ժողովրդեան հոգեւոր բարեացն խնամ տանելով խնամ տանէին միանգամայն և անոնց մարմնական առողջութեանն , և անէ տուն չըլլելով բրնձի մշակութեան փնտրակարութիւնն չինականաց հասկցունէին , կարծեմ թէ , քանի մի տարուան մէջ մեր ազգն ոչ միայն այն պատուհասէն կազատէր . այլև անոր կրիտանակէր բամբակի մշակութիւնն , որ առջինէն աւելի առողջարար ըլլալէն զատ , շատ ալ շահաւոր է քանի որ Սմերկայի սպտերազմն տեսէ :

Յաւալին այն է որ վեցիկի , գութան , արօր , խութի , ձեւիչ , տափան , կամն , ջարջաւ , չղրելս , աղեղն , աղբորի և երկրագործութեան այլ գործիներն հոն այժմ գրեթէ նոյն վիճակի մէջ են , ինչպէս էին , գուցէ Նոյի և Հայկայ օրերն , ամենն ալ անտաշ , կոպիտ , ծանր , անկատար , տարժանալի և այլն : Մեր որ Փարս եղած ատենն , միշտ հայրենիքս դառնալու յուսով , ամեն անգամ , երբ Ֆուլիօզ , Վերայլ և այլուր հողագործութեան նորահար գործիներու փորձ և գողգրնթացութիւն կ'ըլլային՝ հոն կ'իլովթայինք՝ միշտ , եւ անոնց գործողութեանն ականատես ըլլալէն յետոյ անոնց զատկերն եւ բացատրութիւնն ալ կ'առնէինք , որպէսզի եթէ մեր հայրենիքն դառնամք մեր ժողովրդեան հաղորդեմ , և 10 մարդոց 10 աւուր մէջ ընելիրն մէկ մարդու և մէկ աւուր մէջ ընել սովորեցնէինք մերայնոց . սակայն զժրախտաբար , դեռ այն ցանկալի օրն մեզմէ խոյս կտայ . դեռ մեր հայրենեաց սուրբ երկիրն կոխելու ժամն չէ հնչեր :

Արդարեւ ի՞նչ միտքարութիւն չալիտի ըլլար մեզ համար , երբ Արարատայ ստուերին տակ նստելով և Արագածայ ծաղկագեղ լանջին նայելով եւ Վաղարշապատի մանկտին չորս կողմն հաւքելով՝ անոնց մեկնէի թէ Եւրոպայ հող վարելու , արտ հրնձելու եւ հասկ ծեծելու համար ոչ եօթն լուծ գոմէջ պէտք է , ոչ հարկւրաւոր հնձողներ եւ ոչ կամն եւ ջարջաւ , այլ մէկ շողեւարժ կամ ձիւղ շարժ մեքենայ եւ մէկ երկու մշակ հարկւր օրավարն մէկ աւուր մէջ հանգիստ հերկելու : Հնձելու և օրանն ծեծելու , ազալու և մաղելու համար : Որքան ուրախ պիտի ըլլայի եթէ մեր ազգայնոց տուններէն հարստած տեսնէի այն կենտամաշ եւ

անասնական աշխատութիւններն , որը մարդկային ազգն ապագամ կծերացնեն եւ երբեք կատարեալ լիութիւն եւ հարստութիւն չեն մատակարարեր մեր շինականներուն , ինչպէս Հողանդիա եւ Գերմանիա կ'ունենան : Սմեն անգամ , քանի որ Նորմանդացոյ սակաւ աշխատութեամբ առատութիւնն կ'ունենէի և մերիններու ողեսպառ վաստակօր չքաւորութիւնն կ'ըլլէի՝ բարկութեանս չափ չէի կրնար դնել եւ ոչ իսկ մեր երկրի նախկին տիրողներու յիշատակն անիծել , որը իրենց հալատակաց բարօրութեան համար և ոչ մէկ վայրկեան անգամ խորհրդէն : Սյւ անցեալն անցաւ . մեր հայրերն և սրապերն թշուառութեամբ ապրեցան և մեռան . ջանամք , գէթ մեր աղէկ և առաքինի ապրելու եւ աշխարհ հողագործութեամբ չնչոյունելով մեր համարներն արմտիքով , մեր շտեմարաններն զինիով , մեր բնակներն դրամով եւ մեր ընտանիքն բարեբաւտութեամբ լեցունելու :

Մարդկային հարստութեան առաջին աղբիւրն է հողագործութիւնն : Չեռակերտութիւնն եւ վաճառականութիւնն , երկուքն ալ , երկրագործութեան ծնունդ են : Սյւ երկիրն , ուր երկրագործութիւնն յարգի է եւ դարգացած , հոն լիութիւն եւ բաւականութիւն կան . իսկ հոն ուր ոսկիի , արծաթի և անդամանդի հանք կան եւ երկրագործութիւն չկայ , անոր ապագան սպառնալից է : վասն զի հանքն կրնայ սպառել , ոսկիի եւ արծաթի կոյտերն կրնան դուրս երթալ և սպառիլ . այլ հողն՝ յաւիտեան : Սպանիա երբեք դար Մեքսիկայի ոսկեղէն բլուրներն Ատլանտեանի այս զիս անցունելով եւ երկրագործութիւնն անարգելով կարծեց թէ յաւիտեան ձոխ պիտի մնայ . սակայն այն փայլուն մետաղն սակաւ առ սակաւ այն երկիրներն զնային , որը Սպանիային արմտիք և ձեռակերտ կ'առնաւ , կարաէին . և շատ չանցաւ որ կարճամիտ Սպանիան իր վրիպակն ճանաչելով մուրաղիանութեամբ քաւեց իր ոճիրն և տակաւին ծանր պարտուց տակ ճղմունք է , զոր ուրացութեամբ կուգէ վճարել :

Եթէ Հայաստանի մէջ երկրագործութիւնն ծաղկի , եթէ ցանելիք սերմերու եւ հունդերու տեսակներն աղէկանն , եթէ մշակութեան միջոցներն եւ գործիքն լաւցունեն տարակոյս չկայ , որ 15-20 տարուան մէջ մեր ժողովուրդն նիւթական լիութիւն վայելէ , և լիութենէն , յայտնի է , որ կծնանին ամեն բաղաբական , մտաւոր և ընկերական բարիք :

Մեր հողի աղէկութեան մասին բնաւ կասկած չկայ , որ Սմերկայի , Հնդկաստանի և Չինաստանի հողերու համեմատութեամբ շատ դերագանց է . վասնզի գտնով , ըստ մեծի մասին փոխանիք կամ հրաբխային , և օր աւուր , օդայ և անձրեւի ներգործութեամբ լուծուելով լեռներու կուրճէն , իրեն բնական աղբ , կիջնայ եւ Եւրասիական հովիտն կարարաբացունէ : Հայաստանի Նեղոսն Արագածայ , Արայի լեռան և Մասիսի կուշտերէն վազած հեղեղներն են , որը աղբի կարօտ չեն ընէր մեր երկրագործներն . կ'մնայ սերմն մերիններուն երկու սրայմանի միտ դնել , այն է նախ հունդ եւ սերմն աղէկցունել , երկրորդ՝ գործիքն լաւցունել :

Պիտի շարունակուի

ԲՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Մեր ազգայնոց ճանաչածն և սնուցածն , որ բան դիտեմք , թիթենիի որդն (չերամն) միայն է , որոյ պատրաստած մետաքսն թէ և շատ ընտիր , սակայն կենդանին ալ , ծառն ալ մեծ խնամոց եւ բարեխառն կլիմայի կարօտ գորով , պատշաճ կհամարվար խօսիլ Երկրագունդի եջերուն մէջ , նաև այն տեսակ որդերու վերայ , որոցմէ ամանք վերնի դը ժապրե ըստած ծառի տերեւով սնանելով , այլք՝ գեանագէշակի (Ֆրանսերէն՝ ոխէն) և կաղնիի տերեւներով , եւ , որ աւելի շահաւոր է , ցուրտ կլիմաներու մէջ , բացօթեայ տեղ , ծառերու եւ թուփերու վերայ , կարեւոր ծառայութիւն բրած կհամարվար , անոնց վերայ կարգաւ տեղեկութիւն տալ մեր ընթերցողաց , և հրաւիրել որ հաճին , Հայաստանի ցուրտ կլիմաներու տակ փորձեր ընել , անոնց հունդերն եւ սերմերն (եթէ բուսոյ , եթէ կենդանեաց) Փարսի Տիկոյ պարտէզէն խնդրելով , որ ամեն խնդրողի ամեն տարուան վերջն ձրի բաժնելու բարի սովորութիւնն ունի , ինչպէս մեր ալ շատ անգամ ստացերեմք և մեր բարեկամաց ուղարկեր հրաւիրելով վնասաւոր փորձէն իրենց կալուածոց մէջ եւ աղջային հարստութեան ձիւղերն բաղմայնեն : Բուսոց եւ որդանց նկարագիրն հետեւեալ թերթերուս պահելով , այժմ այսչափ միայն կճանաչանեմք , որ անոնց բոժէկ (կօկօն) , մինչև ցայժմ դեռ Եւրոպայ կարժ եղած չէր , այլ Չինաստան եւ Յափոն (Ճապոն) ի վաղուց գտնուած էր այն . եւ թէ այժմ Լիոնի կողմերն գործիներ հարուեցան , և մանած մետաքսի նման Յրանսայի Գիտութեանց Ճեմարանին ուղարկուեցան , որոյ վերայ Պ. Գերէն Մէնվիլն այսպէս կ'ըստի . « 1858 թուին Յուլիի 15ին երկու բեղմնաւորեալ եւ ածօղ թիթենի ճեմարանին ներկայացնելով՝ այլաւտի (Վերնի դը ժապոն ըստած ծառի տերեւով սնեալ որդն է) չերամն Յրանսա կ'մտցունէի . որպէս զի անոր տաճումն բոլոր Եւրոպա և այլ երկիրներ ծաւալեմք . սակայն չէի յուսար , երկրագործութեանն նոր ձեւը և ձեռակերտութեանն նոր բերք տալ այսպէս շուտով : Առաջ կկարծէի որ այս տեսակ չերամն մէկ տեսակ խճուժ կամ քծուար միայն տալուէ , զոր կարելի էր բամբակի տեղ վարել : . . .

Սակայն 1859 թուին , Սեպտեմբերի 28ին սպալուցի որ բնականապէս բացուած բոժերն , ինչպէս գեանագէշակիներ , այլաւտիներ և այլն , կարելի է ձեռքով կարժ ընել : Սյւ շահեկան ստարակային վերայ խաղաղութիւններ ընելով , խմացայ որ Չինայի յառաջ դնայիք էին այս ձեռակերտութեան մէջ , և Չինաստանէն եկած այլաւտի մետաքսի նմաններն , զորս 9 Յունվարի 1860 թուին ճեմարանին մատուցի , ինձ հաւատարմացուցին որ այլաւտի բոժերէն մետաքսի կարժ երկարատեանն :

« Անցեալ տարի , այլաւտի բոժէն կարժ ընելու ծանր խնդիրն , շնորհիւ Տիկիլն Կօրնէյլոնի եւ Պ. Յօրթլոյին , հասունցաւ , վասնզի անոնք բնականապէս բացուած բոժերէն կարժ ընելու առաջարկութիւնն կատարեալապէս լուծեցին . որոց գործարանն միայն կալակէր որ տեսականէն դործնական ձեռակերտութեան անցնէն : Սյւ մեծ բայս ըրաւ այժմ՝ մէկ հարուցի մանող , որ և մեքենայ հնարեց , որով այլաւտի և թիթենիի մետաքսն համանգամայն կարժ կընեն և կ'առնեն :

Այս հանձարեղ մանուշ որոյ անունն կրեմ իսկոյն երբ որ ինքն հրաման տայ, իր գլուխը և արտոնաբար լավ վաւերացած եղանակներ, մէկ նշանաւոր գործարանի մէջ, զոր տարբեր և մեծ յաջողութեամբ կրանային, կրչաւ, ութ օր անգամ չրանելով, ամբողջ կարծ պատրաստել, զոր ակնհայտութեամբ կրանային ճշմարտիւ :

«Այս իրողութեամբ մեկնութեանց կարօտ չէ : Կամակա կաւարտեմ յիշելով Հ. Ինկարիլի, 120 տարիէն աւելի առաջ ըստման, այսինքն թէ այդպէս մեծաբան Չինաստանի համար անգամ հարստութեան տղար է, թէ և ամեն տարի այնչափ ամբողջ թիւերի մեծաբան կրերէ, որմէ, արդի մէկ մատենագրի ըստման պէս, կարելի է լեռներ ձևայնել :

Կարայեան Չինաստանի Մատենակեր

Օգտաւարտ Յարի հրամանաւ Ռուսիոյ կաւարտութեան կարգեան ձեռնարկներու երեւելի մէկ հաւարտան գնեց և Սէն-Պետերսբուրգի կայսերական գրատանն ընծայեց մէկ կամիսին միջոցաւ զանազան նախ ընկել տալով : Կոմսիայի գլխուն անգամներն այս հաւարտան շատ յարգի կրեակն, ոչ միայն Սուրբ Գրոց բնագրի բնութեան մասին, այլ մանաւանդ հաւարտութեան եւ ժամանակագրութեան նաեւ : Հարաւային Ռուսիոյ պատմութեան մասին : Հաւարտար Կարայի Աբրահամ Յիւրիովիչն 30 տարի զոհեց այն հազուադիւր գրատարական արձանագրութեաններն հաւարտել : Կոմսիայի տալով եղած ատենն՝ արդէն բանի մի Երրայական մեծագին գրչեայր ստայերէր : այնուհետեւ կյուսար ձեռք բերել աւելի չին և աւելի ազնիւ ձեռագիրներ : Իր հարստութեան զոհեց իր բաղձանքին հասնելու համար, յանձն առաւ երկար ժամանակ իր ընտանիքէն հեռանալ, ամեն կարելի նիւթական գրկանայց համբերեց և իր կեանքն շատ անգամ խիստ վտանգի մէջ դրաւ : Պ. Յիւրիովիչն Խըռմի եւ Կովկասի ամեն անկիւններն քայլեց եւ բերեց : Ամենեւում գրեւորման տուններն կեցաւ հին ձեռագիրներն բնակելու և օրինակելու համար, սխաղողներ և այնպիսի տեղեր մտաւ, ուր Հրէաներն սովորաբար իրենց մատենաներն կրողէն թշնամեացմէ ազատելու համար : վերջապէս, իր տար ժամանակ աստարիղի մէջ, մոլեռանդութեան եւ կոպտութեան դէմ կռուելէ երբեք չվատեցաւ : Այս եղանակաւ կրչաւ նա ժողովել 124 երրայական հնագիւր օրինակ Հին Կտակարանի, որը Եւրոպայի գրատուններն պահուած երրայական ամեն գրչեաներէն հնագոյն են : Պ. Յիւրիովիչն հաւարտան մէջ կան 25 ձեռագիր իններորդ դարէն, եւ 20 օրինակ տասներորդ դարէն յառաջ դրուած : Իսկ կաշիի վերայ գրուած 5 օրինակայց համարկարելիէ համարձակուպէս ազաւորչունել, որ Աստուծոյ Բանի վերայ գրուած եւ բոլոր Տիեզերքի մէջ մինչեւ յայսօր գտնուած ամեն ձեռագիրներէն հնագոյն են : Պ. Յիւրիովիչն հաւարտան մէջ կան 1. 47 գալար Հինգ Գրոց (Մովսիսի) կաշիի և մագաղաթի վերայ գրած : 2. 77 գրչեայ Աստուծոյ ձեռնարկ : 3. 33 Թարգմանութեան ամեն լեզուաւ : 4. 272 Կարայեան հեղինակութեան : 5. 523 Ռարբեայ մատենագրութեան : 6. 250 պատկեր, նամակներ եւ պատմական հատուածք :

6. 722 դամբանագիրք : 8. 300 չափ պատմական հատուածք, Հարաւային Ռուսիոյ Կարայեայ վերաբերեալ : 9. 300 հին յատակագիծք Կոր Ռուսիոյ այլ և այլ բաղարոց : Տէրութիւնն վճարեց Պ. Յիւրիովիչին այս հաւարտան համար 100,000 ռուբլի արծաթ (400,000 Ֆրանկ) :

(Ազգայնորդի Օրագիր)

ԽԱՌՆ ԼՈՐՈՆԵՐ

Ամերիկայի պատմութեան մէջ դրուելու մէկ անգը : Յայտնի է ամենուն որ երկու տարիէն աւելի է, Ամերիկայի Միացեալ Նահանգայց հաւարտանց և Հիւսիսայնոց մէջ եղած ահագին պատերազմն կրեւ : Կռուոյ առաջին օրէն մինչեւ անցեալ Յունիսի վերջն երկու կողմէն եղած կորստեան վերայ հետեւեալ հաշիւն ըրած են : Հիւսիսայնիներն (Federal) կորուսին 70,000 մարդ պատերազմի մէջ մեռած, 117,000 գերի և 250,000 մարդ հիւանդութեան կամ վերքէ մեռած : Հարաւայնիներն (Confederate) կորուսին 50,000 մարդ պատերազմի մէջ մեռած, 120,000 վիրաւորեալ, 52,000 գերի և 250,000 մարդ հիւանդութեան կամ վերքէ մեռած : Այս հաշուէն կտեսնուի թէ Ամերիկայի Մեծ Հասարակականութիւնն կործանող քաղաքային պատերազմն ինչ գէշութեանց պատճառ եղած է. և անցեալ Յունիսի առաջին օրն, երկու կողմէն, 622,000 մարդ մեռած էին թէ պատերազմի դաշտի վերայ սպաննուած եւ թէ հիւանդանոցի մէջ մեռած : Կհաշուեն թէ Հիւսիսայնի կողմի պատերազմի ծախքն, տարին 100,000,000 իրայտէր լին և միայն 2 միլիոն իրայ տարեկան եկամուտ ունի : Ասիէ կերելի թէ բիշ ժամանակէն յետին տաղանալի մէջ պիտի մոնէ : Հարաւայնի կողմի վիճակն վերջին աստիճան գէշութեան մէջ կգլուխուի : Կառավարութեան գանձն գրեթէ դատարի է : պատերազմելու համար մարդ գտնելն դժուարացած է, դուրսի հետ հաղորդակցութեան կտրուելուն համար բանակի պիտոյքն հոգալ անկարելի եղած է : Կլուսի թէ երկու կողմէն, ետեւ ետեւ նեղուելով և ջարդուելով, կոխն ինքն իրեն պիտի վերջանայ վտանգի ոչ մարդ պիտի գտնուի պատերազմելու, ոչ ալ ստակ ծախքն հոգալու : Ահա՛ Ամերիկայի լուսաւորութեան (civilisation) ըստածի ստոյգ և յուսելի տեսարանն : Չմոռնալ անցեալն թէ Յունիսի 1էն ի վեր քանի մի ահաղին պատերազմ ալ ըրին, որոց մէկն Պօթոմար դետի քով, ուր Լի և Մեդ դորաւարներն կանուաւորէն իրարու զարնուեցան, ուր, առնական, երկու կողմէն, 100,000 մարդ մեռան : Երկրորդն է Միքսիքի պատերազմն, Չաթանուպի մոտ, Ռոզաբլէնց եւ Բրաք դորաւարներու մէջ, ուր, երկու կողմէն 15,000 մարդ կորսուեցան : Երրորդ ճակատն է Սպանիականայն, ուր Գրոսն և Լի չարուհար իրարու զարնուելով, 65-70,000 զինուորի չափ մեռան, վիրաւորեցան եւ գերի ինկան :

— Հեղինակաւ յիշարարիք : Անգլիացոյց Հեղինակաւ երկաթուղեայ հիւսն վերջին

Մայիս ամսին մէջ 3,860. բիլլիոնը տարածութեան հաւերէր : Այժմ շտակ գնացող ամենին մեծ հեռաւորութեամբ եղած գիծն է Կալիֆորնիէն Բէնարէս (839 բիլլիոնը) : անիէ ետեւ կգայ Մադրասէն Բէյրութ դիւն (652 բիլլիոնը) : յետոյ, Բոմբայէն Եւրոպ (475 բիլլիոնը) : Հնդկի երկաթուղեայ շինութեան համար մինչեւ այսօր Անգլիայէն խրկուած նիւթոյ բովանդակութեան այսպէս կհաշուեն : Նիւթոյ ամբողջ ծանրութիւնն է 2,597,941 թօն եւ արծեւն է 346,000,000 Ֆրանկ : Այս ամենն նիւթերը Անգլիայէն Հեղինակաւ կրելու համար գործածուած նաւերու թիւն է 3,292 առաջատուոր կամ չողեանա : Մինչեւ հիմայ շինուած գիծերու համար աշխատող գործաւորայ թիւն կհաշուեն 35,468 մարդ Հնդկի տեղացի և 2,344 մարդ Եւրոպայի : Մինչեւ այս տարուան Ապրիլի 30 բոլոր հնդկի երկաթուղեայ շինութեան համար գործածուած դրամագլուխի դուարն է 1,295,000,000 Ֆրանկ : Այս գումարս հասնալուէ թէ բաժանորդայ վճարածն և թէ մուրհակաւ պարտք ստնուածն : Բոլոր շինուած գիծերէն 11 միլիոն դուա վաւարի եղած է մինչեւ յայսօր :

— Մէկ նարուստի կտակ : Քանի մի տարի կայ, Ամերիկայի Նիւ Եորկ քաղաքի բնակիչ այլանդակ մէկ Պարոն մէկ բաւական մեծ գումար ձգեց քաղաքին պայման գնելով թէ այն ստակի շահովն ամեն օր, երկու ժամին այսինքն կհսորէն երկու ժամ ետք, քաղաքի հրապարակներու մէկուն վերայ կերակուր տրուի բոլոր քաղաքին մէջ գտնուած աղանիներուն : Պիտեմ, հիմա կարգացողն սխտի զարմանայ թէ ինչպէս կըլլայ որ աղանիներն տեղեկութեան առնեն ժամին քանի ըլլան կամ բանիին կերակուրին պատրաստ ըլլան : Այս ըստմունս վերայ ամենեւին զարմանալու չէ կրնէ : Կանաւատեմ մէկ Պարոն վաւարիկ հիւսակաւք խելքէ դուրս ճշդութեան կպահեն : Երկու ժամին մեծ ժամացոյցն իր առաջին հարուածն չգարկած՝ քաղաքի չորս կողմէն կսկսին անթիւ աղանիք վաղել և հրապարակի վերայ ժողուլիլ : Առաջին հարուածն զարնելուն՝ կտեսնեն որ ամենքն ալ ահա պարելով իրենց պէտքն առնելու վերայ են : Հաջիկ թէ երկու ժամի երկրորդ հարուածն կզարնէ բոլոր բանակն պաշար շարկած արդէն թռչելով կգնան և մինչեւ երկրորդ առաջ երկու ժամի առաջին հարուածն, անհար է, այն տեղ մէկ աղանի տեսնել :

— Հարկաւար իրողութեան պատմութեան շտաներու հասկացողութեան ապացոյցանելու համար, և տակաւին հազարներ ալ կարելի է պատմել : Այս անգամ, ստոյգ է թէ, մէկ գիտուն շան վերայ խալի կուզեմք թէ և մեր պատմելի իրողութեանն ոչ սակաւ յիշատակութեան արժանի է : Երեկ երկուսն հարաւ և Լիլիա քաւ շուներու կրկէսին մէջ տեսարան ստարաստուած էր, որը, ամեն անգամի պէս, հիմապի բաներ կընէին :

Մէկ Պարոն, որ ափշած կնայէր այս ստուգիլ զարմանալի կեղանեայ հիւսուցիչ գործողութեանց վերայ, կրկէսէն երկելով իր անձեռոյցին իր զրպանէն հանեց : Անոր բաւն յանդէտս գեական ինկաւ : Քաւ Լիլիա տեսաւ զանկիւ և սեղանի վրայէն ինկայն վար ցաթկելով՝ բաւն իր ցուկովն բռնեց և Պարոնի ետեւէն վաղեց, որ փողոցն կտնէր : Քաւն վար դրաւ և անոր հանդերձի քղանցէն բաւեց և հաշելով ստիպեց

զնա որ ետ նայի : Մտածեցէ՛ր հիմա թէ յիշեալ Պարոնն ո՛րչափ զարմացաւ և գոհ եղաւ երբ որ շնիկի այնպէս փութալու պատճառն իմացաւ , որուն ամեն տեսակ գգուանք չխնայեց : Խեղացի կենդանին , իր գործին վերայ պանծալով իր տիրոջն դարձաւ՝ յողթանակակիր պոչն շարժելով :

Մեզ կհաւատան թէ յիշեալ Պարոնն , որ բաւական ճոխ է , կամեցաւ կրկէսի տիրոջմէն այն շնիկն գնել , որ այսպիսի քաջարութիւններ կգործէ . այլ տէրն ամեն առաջարկութիւն մերժեց , թէեւ յոյժ չահաւոր , եւ իրաւունք ալ ունի :

Եսկօտ :

— « Երեք օր կայ որ մէկ գայթակղեցուցիչ իրողութեան վերայ խօսեցանք . այս իրողութիւնս այն օրն պատահեցաւ , որ 47 եպիսկոպոսներ եկան Պաշտպան Աստուածածնի նոր մատուռն օրհնելու : Մէկ փութեաց , որ Սուրբ Բառնաբէի թէմի աթոռակալն էր , շնութեան ծանր ոճրագործութեան մէջ բռնուելով , ատրճանակի մահաբեր վերք օտայաւ Պ . Լ . Էն : որ Մարտիկայի հարուստ վաճառական եւ (յանցանակից կնկան) թշնամանութեամբ էրկին էր : Տեղեկացանք որ Տէր փաթեքան իր խոցէն մեռաւ : Իսկ Պ . Լ . Մարտիկայէն հեռացաւ իմացունելով որ դատարանն բացուելուն պէս կներկայանայ »

(Օրինիօն Եսսիօնալ :)

— Նիւ-Էօրկ-Հերալդին մէջ կկարդամք . վերջին Փետրվարի 11ին , հինգշաբթի , Փիտքս-Վօրկս բերդին մէջ Մեծաւոր (մայեօր կամ մաթեօր) Ռօդմանի տուած ձեւին համեմատ մէկ հրէշ թնդանօթ ձուլեցին : Գործողութիւնն 25 վայրկեան տևեց և կատարեալպէս յաջողեցաւ : Երեք հնոցի մէջ կվառուէին 100 թօնի չափ վառելիք և 95 թօն մետաղ հեղուկի պէս հալեր էր :

Այս ձուլման մայեօր Ռօդմանի վարած նոր եղանակի մասին նշանաւոր է , որ է կաղապարի փորն կէս մատ թանձրութեամբ պարանով եւ աւալով պատեալ երկաթի մէկ գլանակ մտցունել և որոյ ընդ փողն իսկոյն ջուր վազեցնել : Հալելու տունն գլանակէն երած ջուրն , իր արագ անցնելու տունն , 40-42 անտիճան տնքութեան կհասնի : Թնդանօթներու հսկան շատ աղէկ յաջողեցաւ . անսաշ՝ անոր կշիռն է 160,000՝ անգլիական լիպրէ . և 112,000ի կիլոյնայ ճախարակէ անցնելէն և յղկուելէն յետոյ : Բոլոր երկայնութիւնն պիտի ըլլայ 20 ոտք , 3՝ մատ և , 17 ոտք 6՝ մատ՝ փորի երկայնութիւնն : Մնոր ամենալայն մասի տրամագիծն ըլլայ պիտի 5 ոտք , 2՝ մատ . և բարակագոյն մասին՝ 2 ոտք 10՝ մատ :

Այս թնդանօթիս նետած բոլորակ ուռերերու ծանրութիւնն ըլլալու է կէս թօն . իսկ եթէ ուռերն փորաւոր է՝ (մէջն պարանալ) 750 լիպրէ կշռելու է : Եթէ կամենան անոր փորն գծել , կրնան հոն մտցունել հաւանականաբար՝ մէկ թօն ահագին ծանրութեամբ տուռ (Էցուռ) ուռ . իսկ ամեն մի անգամ նետելու վտռօղն 80-100 լիպրէ կշառուեն : Կարծուի որ այս հրաղէն , որոյ նմանն դեռ չէ եղեր , Նիւ-Էօրկի պաշտպանութեան համար շինուած մարտկոցներն պիտի դրուի :

ԶՈՒՍՐՃԱԼԻՓ

Ճամբորդի մէկն պզտի մէկ բաղաբ կհամար և մէկ արանդուկ կիջնէ . բիչ մի շաքարի պէտք ունենալով՝ կերթայ մէկ նպարավաճառէ (պաքալ) երկու լիպրէ ծախու կառնէ : Պանդուկն դառնալով առած շաքարն նորէն կիջուէ . և ի՞նչ մեծ կըլլայ իր զարմանքն երբ կտեսնէ թէ աչքին առջև կշռուած երկու լիպրէ շաքարն միայն մէկ լիպրէ կեղլէ : Կմտածէ թէ երթալ խանութպանի հետ կուրնեն երկայն գործէ , ուստի երկրորդ օրն բաղաբին լրագրոյն մէջ հետեւեալ յօդուածն հրատարակել կհայ : « Պարոնի մէկն երէկ նպարավաճառի մէկէն շաքար առերէ , պանդուկ համեմուն կշռերէ և մէկ լիպրէ պակաս գտերէ , ուստի կխնդրէ պարոն խանութպանէն որ շուտով մէկ լիպրէ լաւ տեսակէն շաքար խրկէ այս ինչ թիւ , այս ինչ պանդուկ եթէ չուզեր որ իր անունն լրագրոյ մէջ հրատարակուի » Հետեւեալ օրն դանաղան խանութպաններէ տաններկու կապոյ՝ մէկ մէկ լիպրէ շաքար կուգայ պանդուկն : Քաղաքի մէջ գտնուած նպարավաճառներն կարծեցին , ամեն մէկն , թէ իրեն համար է այն ծանուցումն : Աւելորդ է ըսել թէ ճամբորդն ստիպուեցաւ բոլորն ալ պահել յանուորի անունն երևան չհանելու համար . . .

— Պարոն Թորոս շատ դժբախտ էր վասնզի ոչ դրամագրուս ունէր գործ ընելու , ոչ ալ բնակարան ունէր . սակայն ասոնց երկուքն ալ ձեռք բերելու էր . աշխատելու գործ և բնակարան անպատճառ պէտք էին : Վերջապէս իր բաղձանքին հասաւ . մէկ վաճառականի քով գրագրութեան մտաւ չափաւոր ամսականով . և տէրն անվարձ դատարկ պզտի մէկ տուն ունէր , ան ալ ամիսն երեք հարիւր զուրուշի Թորոսին վարձու տուաւ : Բայց խեղճ Թորոս երջանկութիւն գտնելուն տեղ աւելի դժբախտ եղաւ վասնզի անանկ մէկ Պարոնի ծառայել որ միւս նոյն ժամանակ տէրը և տանուտէրը է . ասկէց անդին ինչ դժբախտութիւն կուգես . . . Երեք ամիս հանդարտ անցունելէն ետք Պարոն , Տէր և Տանուտէրն մարդ կխրկէ և Թորոս հարատակն իր մասնաւոր սենեակին կանչել կտայ : « Պարոն Թորոս՝ քեզ բերել տուի իմացունելու համար թէ ամսականդ՝ պակսեցունելու միտք ունիմ : » « Ոհ ! տէր իմ՝ մեծապէս շնորհակալ եմ ձեզմէ , ճշմարիտն խօսելով , նստած տունս տուած ամսականս չարժեք . ծխնելոյղներն կսխառն , անձրեւն կվաղէ : » — « Երէցի՛ք , Պարոն Թորոս՝ կսխալիս . տանդ ամսականն չէ . այլ քու ամսականդ է , որ պիտի պակսեցունեմ , գործերուդ մէջ բիչ մի անհոգութիւնդ կտեսնեմ . ուստի ալ ասկէ ետք ամսականդ հինգ հարիւրի տեղ չորս հարիւր պիտի ըլլայ : » Թորոս խռովեալ ետ կղաւ . նոյ . ո՞վ բիչայ՝ չխռովիր ! Դատ ամիսներ անցնելէն ետք , անցեալ շաբթու Պարոն Տէր և Տանուտէրն կրկին Թորոսն իր սենեակն բերել կտայ . Պարոն Թորոս՝ քեզ բերել տուի իմացունելու համար թէ ամսականդ աւելցունելու միտք ունիմ : » — « Ոհ ! Տէր իմ՝ ի՞նչ բարութիւն . . . սակայն ձեզմէ կսպասէի այս լուրս վասնզի , կարծեմ , աշխատանքս այժմեան առածէս աւելի ամսական կարժէր , մանաւանդ հիմա , որ ինք զինքս հոգւով , մարմնով գործերուդ դրածեմ : » Երէ , Պարոն Թորոս՝ կսխալիս , քու ամսականդ չէ . այլ տանդ ամսականն է , որ պիտի աւելցունեմ . ասկէ ետք երեք հարիւրի տեղ երեք հարիւր յիսուն պիտի ըլլայ

տանդ վարձն » Քանի օր է՝ տեսնելու թէ է Թորոսն ինչպէս զայրացերէր . եթէ թագաւոր ըլլայի՝ որչափ Պարոններ կան , որ Տէր և Տանուտէր են , ամենքն ալ կխախէի . կըսէր . չիտակն խօսելով , Պարոն Թորոս շատ ողորմած մէկն է , որ միայն կխախէի . . . գոհ պիտի ըլլար :

× × ×

ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ

Ամսոյս 27ին Փարիս քաղաքին մէջ ի ներկայութեան Ազգային եւ Գաղղիացի Յարգելի վկայաց մկրտեցինք եւ դրոշմեցինք ըստ ծխի եւ արարողութեան Հայաստանեայց Սուրբ եւ Առաքելական Եկեղեցւոյ Մեծայարդի Յարութիւն աղայի Անդրէասեան , Մարտիրոս բնակեալ պատուաւոր վաճառականի , որդին , զոր կոչեցինք Լեոն-Էդմոնդ , որոյ կնքահայրն եղաւ Թիֆլիզեցի Ազնուական եւ Ասպետ Ազալ Ռոմանոս Նաղիրօֆն :

Այս առթիւ Երկրագունդն նուիրական սրարոր կհամարի մեր Եկեղեցւոյ ծայրագոյն տեսչութեան խորին մտադրութիւնն հրաւիրել Փարիս , Մարտիրոս եւ Վիեննա բնակեալ ուղղափառ Ազգայնոց անխնամ վիճակին վերայ . վասն զի յայտնի է որ Փարիսի մէջ 30-40 ուսանողք միշտ անպակաս կան . կան նաեւ 50-60էն աւելի ճանապարհորդներ , նա մանաւանդ հիւանդներ , որոյմէ ոմանք առանց վերջին թոշակի եւ քրիստոնէական թաղման միշտ կվախճանին : Փարիսի մէջ մէկ կարգաւորի , մէկ սպասաւորի եւ մէկ մատրան տարեկան ծախսն , ըստ մեզ , 5-6,000 Փրանգն չանցներ , զոր դրժուարին չէ հոգալ հարիւրաւոր հաւատացեալներ միւրթարելու համար : Այսպէս կարահանջէ եւ ողգային եկեղեցւոյ պատիւն :

Տունիսի Տեղապահարխան.

Ֆրանսացիք , որք նոր Տունիս կգան , առջի այցելութիւնն անպատճառ Սուրբ-Լույսի մատրանն կընեն , որ , ինչպէս կըսեն , այն տեղ շինուած է , ուր վախճանեցաւ այն հոյակապ թագաւորն , որ կյուսար « Տունիսի արքայի և ժողովրդեան քրիստոնէութեան դաղն տեսնել » Յիշեալ մատուռն յիշատակէն դատ այլ վսեմութիւն չունի . անոր մատակարարութիւնն ալ չափաւոր է : Զարմանալի է , իրաւում , թէ ինչո՞ւ այն յիշատակարանն համեմատաբար այսպէս անխնամ մնացեր է : Կարթագէնի տներակներն , որք անոր մօտերն ցան ու ցրիւ կան , ճանապարհորդներու և հնախօսներու նշաւակ են միշտ , ուր խուզարկութիւններն , մեր կարծածին չափ , դիւրին չեն : Կարթագէնէն , զոր Սկիպիոն աւրեց , ուրիշ մէկ բաղաբ յաջորդեց , որ առջինի վերայ վետեղուեցաւ : Աստի կծնանին անհնարին դժուարութիւններ : Յայրիկ , Ռէյք եւ այլ շատ երեւելի դիտուներ սկսան լրաւաւորել հնագիտաց սիրելի այս քաղաքս :

Ապա երեւոյնս պանծալի արձանագիր դրողներն , որք Փիւնեայ մայրաքաղաքի տեղագրութիւնն շինեցին , որոց կարգէն է Դիւրօ դը լա Մալն : Վերջապէս , նոր ատեններս , Պ. Բեօլէ Դիդոնի բազաքն խուզարկեց եւ վերադարձաւ հին Բիւր- զայի վերայ պատուական տեղեկութիւններ բերելով :

Ահաւասիկ այս ամեն հետազոտութեանց ար- զիւնքն : Կարթագէնի որմերն Միջերկրական ծովու եղերքն ի վեր երկնցած էին : Անոր արեւ- ելեան հիւսիսի մասն Մաքարա կըսուէր (նոր քա- ղաք) : Արեւմտեան մասին մէջ տեղն կըսուէր , որ պատճառ եղեր է կալի կաշիի առակին , զոր ամեն մարդ գիտէ : Այս ներքնարեղիւ մէջն էր Էսկիւլափի հռչակաւոր մեհեանն : Անոր հարաւային մասն կըսուէր Կոթոն , ուր էր հաւանականաբար եւ վաճառանոցն : Պ. Բեօլէ բնիքէ յատկապէս Բիւրզայի բերդն , որ , ըստ կարծեաց նորա , այն տեղ շինուած էր , ուր կայ այժմ Սուրբ Լույսի մատուռն : Անոր յաջող խուզարկութիւններն թէեւ այս կէտիս վերայ միայն գրեթէ կենտրոնացած , չպիտի վճատեցնեն ամենեւին հանգերձեալ գիտուններն : Կարթա- գէն իր ամեն գաղտնիքն զեռ երեւան չէ հաներ : Թող մէկ հնագէտ մէկ խումբ մշակաց գլուխ անցնելով , փոսեր բանա հոն , անոր հիւսիսային եւ արեւմտեան կողմերն խորագոյնս փորէ : Թող գործելու միջոցներ ունենա , Պ. Բեօլէ , երեւելի արձանագրին պէս , եւ այն ատեն կարելի է նա- խագուշակել թէ անոր խուզարկութիւններն ալ մի և նոյն յաջողութեամբ կ'աւարտուին :

Տունիսի հիւսիսային արեւմտեան կողմն , այն պարանոցին վերայ , որ Բիդերտի լիճն ծովուն կիցէ , կ'գտնուի Բիդերտ բազաքն , որ է հին Հիւ- պոն Զարիւտ բազաքն : Այս բազաքն , որ բոլոր Ալիւրիկոյ հիւսիսային քաղաքներէն վերջինն է , բազմաթիւ բուրգեր ունի և քանի մի գեղեցիկ ամրոցներ : Գեղեցիկ լիճն , որոյ մօտ այս քաղաքս շինուած է , ծովի հետ հաղորդութիւն ունի : Անոր եզերքն զմայելցուցիչ են և չըջապատն՝ այնչափ բերրի՝ որչափ գեղանկար : Բիդերտի նաւա- հանդիսան , հին ատեններն , նոյն ափի ամեն նաւահանգիստներէն գեղեցիկն եւ ապահովն ըլլալու էր : Հոն կ'ընթարուին տակաւին ծովուն մէջ երկնցած մէկ մեծ թումբի մնացորդներ , հիւսիսի հովերն արգիլելու համար կանգնուած : Մօտաւոր անգերն բերրի են և ահագին ձիթե- նեօք ծածկուած : Եղերքն առատ ձուկ կայ . եւ մեծ քրտն , որ հոն կըլլայ , խիստ շատ հե- տաբրբրական է : Գիտոր Սիկիկայի ըսածին նայելով , Ս. Գաթիկ իր բանակն Հիւպոնի ըլլին վերայ հաստատեց , որ Բիդերտին մօտ է :

Ո՛րքան հին հետք կան հոն : Ուտիք , որոյ հռչակա- տոր շահիկիմատդոնի նշխարքն հաղիւ կտեսնուին , եւ որ այնչափ մեծ էր մինչև 20,000 հանդիսական կրնար տեղաւարել : Բէյա , զոր Հոռմայեցիք հիմնեցին : Կեֆ , որ է հին Սիկիկա Վէրոնիա , զոր երկար ատեն այս երկրիս զօրաւոր պատուար- ներէն մէկն համարեցին Ալգերիայի կալմէն : Կելիւ և Թուզդա , որոց աւերակներն տակաւին խիստ շատ հետաբրբրական են : Հէրա , որ է հին Տիւնիզիոմ . Սպիտա , որ ատաջ Սաֆիւնուտա կըսուէր , որ ատկաւին տարջի շինուածներ , արահայներ , յաղթական կամարներ և մեծաղին

մօղայեքներ կան : Գաթա (Տակափ) , Էլ-Ջեմմ (Տիւարրուա) , որոյ նշխարքն ահագին տարածու- թիւն բոններն . եւ ուր անդրիներ , խորաքան- զակներ և դրօշեպանք գտնուեցան : Կերկենա- հի կղզիներն , զոր Հոռմայեցիք Կիրկինա կըսէին : Զերբա , որ է Լուստակերաց կղզին , զոր Հոռմե- այնչափ բարձրացուց եւ որ բազմիցս պատմութեան մէջ յիշատակուած է : Սուզա , որ կարելի է թէ , Հոռմայեցիք Աղրուստուսն ըլլայ . և ուր Պ. Էսկիւնդա , մեր փոխհիւպատոսն , պատուա- կան բաներ գտաւ : Ամեն տեղ ամենահասուն քաղաքակրթութեան նշանաւոր կտեսնուին , որք և այս երկրիս խորին գաւառներն անգամ թա- փանցեր էին :

Պ. Վիկտոր Գերէն , որ մեր յարգի խորագիր հաւորդներէն մէկն է , ի լոյս ընծայեց մէկ ճանա- սարհորդութիւն ի Տունիս , ուր կուզարկեմք մեր ընթերցողներն , որք այս երկրիս հնագիտական ճոխութեանց վերայ ճիշդ գաղափար ստանալ կուզեն :

Պատմական փոռն .—Սիտի Սադիկ .—Նոր կար- գաւորութիւն .—Գալիսի իրն .—Էլ-Գալիսի իրն .— Տունիս :

Տունիսի տեղապահութիւնն Ալիւրիկէյի գա-ւառներէն մէկն է , որուն պատմագիրքն և հիւս- գէտներն մեծ սիրով պայքարեալ են կերթան : Հոն ամեն բայլի մէջ մարդ կ'անգիպի մէկ անցեալ ժա- մանակներու հետի , որք գիտնոց խուզարկու- ուղադրութիւնն աւելի անոր համար կ'յարիշտակեն , ըստ որում պատմական տարեգիրքներն գրեթէ լուռ մնացեր են անոնց նկատմամբ :

Արդարեւ , այս երկրիս վերայ մեր ունեցած տեղեկութիւններն շատ տարտամ են և անստույգ , Փիւնիկեցոց հոն գալէն յառաջ , որք Կարթա- գէնէ հիմնարկեցին : Նիւմիդներն որք , ըստ Սալ- լիւստի , նախնի Պարսից և Մեդաց սերունդն էին , հոն կրնակին շատ հաւանականաբար . սակայն ի՞նչ սահմաններ կտրել կարելի է Նիւմիդաց եւ մնացեալ Լիբիացոց մէջ : Կա՞ր արդեօք այժմեան տեղապահութեան հողի տարրեր տարբերի խառ- նուրդն : Գետուներն , Բերբերներն և այլ շատ ժողովուրդք մի՞ թէ շատ տեղեր իրարու հետ չէին խառնուեր ու մէկ եղեր :

(Գիտութիւն Ամենեցուն)
Պիտի շարունակութիւն

Ա. Թ. Ե. Ի. Տ. Բ. Կ. Ա. Ն. :

ԴԻԱՄ. ԿՏԱԻԵՂԷՆ և ԲԱՄԲԱԿ : Լոնդոն , Մանչեսթըր և Լիւպուկ . 25 Յունիս :

Այս շաբթուս Անգլիոյ բանքի կայութեան մէջ եղած փոփո- խութիւնն գրեթէ ոչ ինչ է . մետաղեայ դրամոց գումարն 14,856 Լ. Ս. աւելցեր իսկ պահեստի բանքիօթաց գումարն 30,024 Լ. Ս. պակսեր է :

Լոնդոն այս շաբթուս կտրուին աւելի կիսնուէր . և եղած գործողութիւններն բանքի որոշեալ փոքրագոյն գինովն էին , որմէ պակաս տոկոսով գործողութիւն չլսեցինք . իսկ չորս ամիս ժամանակակտու թուղթերու համար 6 1/2 օ/օ և վեցամսեաններուն համար մինչև 7 օ/օ կ'ապահովուէր :

Լոնդոնի խորհրդակցութեան անյաջող վախճանն չորեքշաբթի օրն յայտնուելով բոլոր Սթօք Էքսչէնջի արժողութեանց գիններն իջան , բայց անմիջապէս յետոյ աւելի խաղաղական շուկանք , և Վիեննայէն Աւստրիոյ կառավարութեան խաղաղութեան հա- կելու լուրեր երեւան ելլելով ըստ մասին գիններն զօրացան : Օտար կառավարութեանց թուղթերուն մէջ տկարացոյցն վերստին Սպանիոյ փառքով և Սերաիփիքէյ շուկած թուղթերն էին , որոց առաջինն մինչև 28 1/2 իլու և յետոյ 29 1/2 մինչև 30 1/2 գոցուեցաւ . իսկ երկրորդն 28 1/2 մնաց :

Հեռագրով վերջին գիններն այսպէս են . Անգլիա 3 օ/օ 89 3/4 . Ֆրանսա 3 օ/օ 65.75 . Տաճկաստան 6 օ/օ (1858) 69 1/2 . Եգիպտոս 7 օ/օ 101 1/2 . Հնդկաստան 5 օ/օ 104 3/8 . Ռուսիա 5 օ/օ 87 . Կոն- Ֆէդէրէ բաժնակի փոխ 7 օ/օ 63 . Միացեալ Նահանգք 5 օ/օ 53 . Էմիլիա Օթթոման բանք 17 1/2 : Կոնստնտնուլ բանք 17 1/2 : —Եւրոպիոյ քաղաքական դերքն Լիւպուկի բաժնակի շուկային վերայ անյաջող ազդեցութիւն ըրաւ և բաժնակի ծախելու բաւական անձկութիւն կցուցուի , թէպէտև առանց չափազանց անապարանքի . և շուկան գոցուեցաւ անհասարար բայց սակաւ ինչ տկար գիներով : Ամերիկայի տեսակներն կուզուին ներքին և արտաքին ապաւան- համար և համարի տէրերն հաստատ են գիններուն վերայ , թէպէտև 1/2 փեննիի չափ զոճելու գիշանդներ կան : Սի Ալլանի համարն անբաւական ըլլալով՝ գիններուն որոշիչ առևտուրի առ- պարէլ չկայ . Բրազիլի , մանաւանդ Փերնամբու և Բահիայի տեսակ- ներն կիսնուէրն օտար երկրներու համար . Եգիպտոսի տեսակ- ներուն վերայ աղէկ առևտուր եղաւ բայց գիններն իջալէին 1/2 փեննիի պակաս գինով կարող եղան գնել : Իդիլի բաժնակի շափա-ւորեալ քանակութեամբ կիսնուէր . բայց միջին և ստորին տեսակ- ներն չեն ուզուիր և՛ անցեալ շաբթուսն գիններուն ծախելու անձկութիւն կցուցուի . Արեւելեան Հնդկաստանի աղէկ տեսակ- ներուն վերայ շատ փոփոխութիւն չկայ . իսկ արտաքիններն ծախելն շատ դժուար է և գիններն անհասարար են : Զինատանի- բաժնակի իջալէին 1/2 մինչև 1/2 փեննի իջալ :

—Այս շաբթուսն ծախքն է 44,750 բալլ , որուն 3,100ն տուր- ևւաւի , 11,200ն օտար երկրներու իսկ 30,360ն ներքին ապաւ- ման համար են : Համարն կայ 311,551 բալլ անցեալ տարուան այս ժամանակի 362,970 բալլին դէմ :

—Այս շաբթուսն Մանչեսթրի շուկային ընդհանուր երեւոյթն անցեալ շաբթուսին չափ աղէկ չէ , և գիններուն հակումն ոչ եւս դէպ ի վեր : Ընդհանրական շատ ասորանք համեմատաբար տկարու- թեան նշաններ կ'ուցեն , որք որ գնողք իրենց գործողութիւններն ընդարձակելու յօժարութիւն չունենալն առաջ կուգայ . և հետևաբար համարն սակաւ ինչ կ'աւելայ :

Այս նկատողութիւն ստորին տեսակ բաժնակի կազմուած մանածի և կտաւեղինի կլեբարքերի . երկայն թելով բաժնակի շինուած գրեթէ ամեն տեսակ ապրանքայ համար ձեռագործողներն բաւական ժամանակի համար ձեռքերին գործընդունին :

Արդի տկարութեան դիտաւոր պատճառն , Լոնդոնի խորհրդակ- ցութեան անհաճող վախճանն և նորէն պատերազմ սկսելն է , և կվախցուի որ մարտի ասպարէզին մէջ նոր պատերազմողները չմտնեն :

Յուցակ գնող և առևտրական տեղեկութիւնք հայթայթեալ Պարոնայրը Զօրճ Ֆրէզըր Որդի և Ընկերաց (George Fraser, Son, and Co.) յանձնարարական վաճառականք ի Մանչեսթըր :

Բաժնակի գիններու տարբերութիւն		գին 1864 ամի .		գին 1863 ամի	
		25 Յունիսի		Նոյն ատեն	
		փեննի .		փեննի .	
Ամերիկայի Սի Ալլան	0 / 0	43 / 32			
Եգիպտոսի	28 / 31	22 / 24			
Զմիւռնիայի	21 / 24 1/2	18 1/2 / 19 1/2			
Սուրաթի	11 / 23 1/2	0 / 0			
Մադրասի	0 / 0	0 / 17 1/2			
Բանկալայի	17 / 0	13 1/2 / 14 1/2			
Չինաց	18 / 19	15 1/2 / 16 1/2			

ԿՏԱԻԵՂԷՆ ԶԵՌԱԳՈՐԾ ԿԱՄ ՄԱՆԻՖԱՏՈՐԱ ՄԱՆՁԵՍՏԵՐ

Անթաի Մադափոլամս—Grey Madapollams.

Լայն- քիւն	Լայն- քիւն	Լայն- քիւն	Լայն- քիւն	Լայն- քիւն	Լայն- քիւն
31 13X8	28	24	6/6	6/9	
32 14X10	30	7/7 1/2	7/10 1/2		
14X13	32	8/0	8/3		
16X15	38	9/3	9/7 1/2		

Թօրին 1 1/2 և 3 փեննի բարձրացան

Անթաի Բաւմայի կտաւ—Grey Printers.

26 14X13	68	58	17/0	17/6	
34 16X16	88	50	22/6	24/0	
17X17	946	25/3	26/3		
36 16X16	96	24/9	26/0		
17X17	100	27/0	28/0		
17X19	108	29/0	30/6		
19X19	110	33/0	34/3		

9/8 բաւմայի կտաւի ամեն տեսակներն ա- ղէկ և հաստատ կըլեն . դրոշմ :

Կարի հատու ստույն :

ՍՈՒՐՋ (բազկ)	Մկրտչյան կամ Լյուսին	94 / 0	102 / 0
==	Յարգյան և Գառնդիպյան	76 / 0	86 / 0
==	Պօրսո Որդյոյն	67 / 0	84 / 0
—	Լէն Չօմնդոյն	62 / 0	72 / 0

Printed and published by K. Vardapete Shahnazarian, 151, Rumford-street, Chorlton-on-Medlock, Manchester.--Tuesday, June 28, 1864.